
Državni izpitni center

M 1 0 2 5 2 1 1 3

JESENSKI IZPITNI ROK

SOCIOLOGIJA

NAVODILA ZA OCENJEVANJE

Sobota, 28. avgust 2010

SPLOŠNA MATURA

IZPITNA POLA 1**ESEJSKE NALOGE (splošna ocenjevalna shema)**

-
- 0–5 ni razviden sociološki uvid v problem; navaja nekaj ugotovitev, dejstev, informacij, ki niti niso toliko pomembni za analizo, razlago ali razpravo o problemu;
-
- 6–9 delno opredeli problem; navaja nekaj dejstev, ugotovitev in informacij ter na njihovi osnovi delno že oblikuje sklepe, pomembne za analizo problema;
-
- 10–13 opredeli problem; navaja dejstva, ugotovitve, informacije; na osnovi navedenih podatkov oblikuje sklepe, pomembne za analizo problema, in jih že delno argumentira;
-
- 14–17 jasno opredeli problem; navaja ugotovitve, dejstva, informacije; na njihovi osnovi oblikuje sklepe in jih argumentira glede na poznavanje sociološke problematike; v argumentacijo vključuje sociološko terminologijo in kaže poznavanje za analizo problema bistvenih socioloških teorij;
-
- 18–20 jasno opredeli problem; navaja podatke, informacije, dejstva; te med seboj povezuje, oblikuje sklepe in jih celovito argumentira; v argumentaciji izkazuje poznavanje sociološke terminologije in za analizo problema poglobljenih teorij; ugotovitve širše povezuje; navaja tudi izvirne poglede na problematiko.
-

Ocenjevalec upošteva tudi jezikovno oblikovanost besedila. Če meni, da problem ni predstavljen jezikovno ustrezno, lahko zmanjša skupni seštevek za največ 5 točk.

IZPITNA POLA 1

DODATNA NAVODILA ZA OCENJEVANJE ESEJSKIH NALOG

1. Največji problemi se pri človeku pojavljajo tedaj, ko doseže svobodo, da dela kar hoče.

A. Huxley

Raziskovalec Stanley Parker v svoji raziskavi ugotavlja povezanost med zaposlitvijo (doživljanjem dela) in preživljanjem prostega časa. Vendar pa so nekatere druge raziskave Parkerjeve ugotovitve relativizirale. Ugotavljajo, da Parker ni upošteval drugih dejavnikov.

Razpravljajte, kateri drugi dejavniki v sodobnem času še pomembno vplivajo na preživljanje prostega časa. V odgovor smiselno vključite tri različne dejavnike.

Kandidati/kandidatke za najvišje število točk (18–20) v odgovor vključijo tri izmed naslednjih elementov:

- preživljanje prostega časa je povezano z **razlikami v kulturi**, z družbenimi razmerami in časom, uveljavljenimi **normami in vrednotami**,
- odvisnost od **življenjske ravni** posameznih skupin,
- vpliv **družinskega načina življenja** ter **delitve** dela in vlog v družini,
- vpliv **spola** in **spolno diferencirane socializacije**,
- odvisnost od **starosti**,
- odvisnost od **kraja bivanja**,
- vpliv **razredne** pripadnosti,
- **pomen množičnih medijev** kot vplivnega dejavnika (informiranje, oblikovanje vrednot, strukturiranje časa),
- **družbeni in poklicni status** kot določnici načina preživljanja prostega časa,
- **pomen reklamiranja, komercializacije, potrošniške kulture, hedonistične naravnosti in industrije prostega časa** in drugo.

Če kandidati/kandidatke razpravljajo samo o Parkerjevih vzorcih, lahko dobijo največ 5 točk.

2. **Razpravljajte o značilnostih formalnega in neformalnega družbenega nadzora ter analizirajte razlike med njima.**

Kandidati/kandidatke v svoj odgovor za najvišje število točk (18–20) vključijo:

- **opredelitev družbenega nadzora** in njegov pomen ter cilje,
- opredelitev in značilnosti **formalnega družbenega nadzora** (temelji na pravu, vnaprej določene sankcije, profesionalna dejavnost ...),
- opredelitev in značilnosti **neformalnega družbenega nadzora** (panopticism, stalna prisotnost in preglednost, del socializacije ...),
- **eksplicitno primerjavo** glede na značilnosti, doseg, učinkovitost, način delovanja, sankcije itd.

Če v odgovoru ni eksplicitne primerjave, lahko kandidati/kandidatke dobijo največ 15 točk.

3. **Primerjajte lokalno, nacionalno in globalno skupnost.**

Kandidati/kandidatke za najvišje število točk (18–20) vključijo v svoj odgovor:

- predstavitev **značilnosti** lokalne, nacionalne, globalne skupnosti,
- **primerjavo** omenjenih skupnosti (velikost, funkcije, pomen za posameznika, organiziranost itd.).

Če v odgovoru ni eksplicitne primerjave, lahko kandidati/kandidatke dobijo največ 15 točk.

4. Raziskati želite zaposlovanje posameznikov/posameznic po končanem šolanju.

Predstavite možen potek raziskave omenjenega problema. Pri tem upoštevajte logično zaporedje posameznih faz in utemeljite uporabo izbranih metod raziskovanja.

Kandidati/kandidatke morajo za najvišje število točk (18–20) v odgovoru:

- pokazati **znanje in razumevanje faz/stopenj raziskovalnega dela**,
- **povezati** to poznavanje **s konkretnim raziskovalnim problemom**: konkretno opredeliti raziskovalni problem, opredeliti eno ali več hipotez ter predlagati in utemeljiti izbor metode raziskovanja (ali več metod) tega konkretnega problema,
- **opredeliti vzorec**, na katerem bi lahko izvajali raziskavo.

5. ***Predstavite in primerjajte družbene statute in dejavnike vplivanja nanje v predmodernih in modernih družbah. V odgovor vključite tudi ustrezne primere.***

Kandidati/kandidatke morajo za najvišje število točk (18–20) v odgovor vključiti:

- **predstavitev družbenih statusov**;
- **dejavnike vplivanja** na družbene statute (**pripisani** dejavniki predvsem v predmodernih družbah in **pridobljeni** predvsem v modernih/postmodernih družbah);
- **primerjavo** med obema vrstama dejavnikov/statusov/družb;
- **primere** posameznih dejavnikov/statusov/družb.

Če primerjava ni vzpostavljena, dobijo za svoj odgovor največ 15 točk; če vključeni primeri ne dokazujejo kandidatovega/kandidatkinega razumevanja in zmožnosti uporabe znanja ali če primerov v odgovoru sploh ni, dobijo največ 10 točk.

IZPITNA POLA 2

I. DRUŽBENA MOČ IN OBLAST

1. Na kateri tip legitimne oblasti po Webbru nakazuje vir A? Kako lahko še imenujemo državo, za katero je ta tip značilen? (2 točki)

Racionalna (racionalno-legalna) oblast (1 točka), **pravna država** (1 točka).

2. Kateri so po Webbru lahko viri legitimnosti oblasti? (3 točke)

Viri legitimnosti so lahko:

- **splošno sprejemanje tradicije** (tradicionalna oblast),
- **zaupanje v izjemne osebnostne lastnosti, sposobnosti vodij** (karizmatična oblast),
- **sprejemanje neosebni pravil oziroma zakonov** (racionalna oblast).

Kandidati/kandidatke dobijo za vsak pravilno naveden vir legitimnosti po 1 točko, skupaj 3 točke. Če samo naštevajo tipe oblasti (po Webbru), dobijo za vsakega pravilno navedenega po 0,5 točke (skupaj največ 1,5 točke).

3. Opredelite moderno državo v širšem in ožjem pomenu besede. Pomagajte si z virom A. (4 točke)

- V **širšem** pomenu je država **geografsko-politična tvorba** (0,5 točke), opredeljena s tremi prviniami: **ozemljem, prebivalstvom in oblastjo** (1,5 točke).
- Država v **ožjem** pomenu je **sistem političnih institucij** (parlament, vlada, sodišča, upravni organi itd.), ki **izvajajo oblast** (2 točki za celovit odgovor, sicer ustrezno manj).

4. Kratko pojasnite, kako se je z modernizacijo povečal pomen države. (2 točki)

Pomen države se je povečal, ker so se **širila področja**, ki jih ureja državna oblast. Moderna država posega na **mnoga področja družbenega življenja**: gospodarstvo, šolstvo, zdravstvo, kulturo itd. (2 točki za celovit odgovor, sicer ustrezno manj).

5. Vir B omenja konvencionalno in nekonvencionalno politično udeležbo. Navedite tri oblike konvencionalne politične udeležbe in dve obliki nekonvencionalne. (2,5 točke)

Kandidati/kandidatke lahko navedejo tri izmed naslednjih oblik konvencionalne politične udeležbe:

- **udeležba na volitvah,**
- **udeležba na referendumu,**
- **članstvo v političnih strankah,**
- **članstvo v interesnih skupinah**
- itd.

in dve izmed naslednjih oblik nekonvencionalne politične udeležbe:

- **demonstracije,**
- **protestne akcije,**
- **pisanje peticij,**
- **državlјanska neposlušnost,**
- **terorizem**
- itd.

Kandidati/kandidatke dobijo za vsako pravilno navedeno obliko konvencionalne politične udeležbe po 0,5 točke, skupaj največ 1,5 točke. Za vsako pravilno navedeno obliko nekonvencionalne politične udeležbe dobijo prav tako po 0,5 točke, skupaj največ 1 točko.

6. *Navedite in razložite dva vzroka za dogajanje, opisano v viru B. (4 točke)*

Kandidati/kandidatke lahko navajajo in razlagajo **vzroke za upadanje konvencionalne politične udeležbe** (npr. nezanimanje za politiko, kar je tudi posledica večje individualizacije, prepričanja, da je politika "umazano" in nepošteno področje, prepričanja, da ni mogoče na nič vplivati, itd.) in tudi za **povečanje nekonvencionalne politične udeležbe** (demokratsko okolje omogoča izražanje npr. nezadovoljstva tudi zunaj konvencionalnih poti, čeprav vse oblike vseeno niso legalne, ljudi ne zanima politika nasploh, ampak se želijo vključiti samo na specifična področja, itd.).

Kandidati/kandidatke dobijo za vsak ustrezno naveden in razložen vzrok po 2 točki, skupaj največ 4 točke. Za pomanjkljive odgovore dobijo ustrezno manj točk.

Ni nujno, da kandidati/kandidatke razlagajo v odgovoru vzroke za oboje: lahko se osredotočijo samo na vzroke upadanja konvencionalne politične udeležbe ali pa povečanja nekonvencionalne.

II. DRUŽINA

1. *Vir A govori o delitvi dela in vlog v družini. Kako imenujemo vrsto delitve dela v družini, v kateri postane razlika med »ženskimi« in »moškimi« deli vse bolj zabrisana? (1 točka)*

Kandidati/kandidatke navedejo, da gre za **integrirano** delitev dela in vlog (ali simetrična delitev). (1 točka)

2. *Navedite dva procesa, ki sta spodbujala prehod k taki delitvi dela in vlog v družini. Lahko si pomagata z virom A. (2 točki)*

Kandidati/kandidatke lahko navedejo naslednje procese:

- večja geografska in socialna **mobilnost** ter s tem povezan manjši vpliv (tradicionalnega) sorodstva;
- večja **možnost razveze** zakonske zveze;
- zvišan **družinski standard**;
- **kulturne spremembe in spreminjanje vrednot**, tudi v povezavi s prizadevanji feminizma;
- **spreminjanje zakonodaje**, kar moškim daje večjo možnost prevzemanja družinskih nalog;
- večji delež **zaposlenih** žensk;
- večja **ekonomska samostojnost** in bolj izenačen **družbeni položaj žensk v primerjavi z moškimi**
- itd.

Kandidati/kandidatke za ustrezen odgovor dobijo največ 2 točki, in sicer za vsako pravilno navedbo po 1 točko.

3. *Navedite tri značilnosti družine kot primarne družbene skupine. (3 točke)*

Kandidati/kandidatke navedejo tri od naslednjih značilnosti:

- je razmeroma maloštevilna,
- za družino je značilna **močna čustvena povezanost** med njenimi člani/članicami,
- njihovi **odnosi** so **osebni**, intimni, čustveni, gre za **odnose zaupanja in podpore**,
- gre za precejšnjo **dolgotrajnost odnosa**
- itd.

Kandidati/kandidatke za vsako navedeno značilnost dobijo po 1 točko, skupaj največ 3 točke, za nepopolne navedbe ustrezno manj.

4. *Navedite in kratko razložite tri značilnosti družine kot dejavnika socializacije v sodobnih družbah. (4,5 točke)*

Kandidati/kandidatke navedejo in kratko razložijo tri izmed naslednjih značilnosti:

- družina v sodobnih družbah je drugače od tradicionalnih družb **le eden od številnih dejavnikov** – čeprav še vedno zelo pomemben;
- družina ima nekoliko **manjši vpliv** na določanje prihodnjega statusa posameznika;
- otroci odraščajo v **različnih družinskih okoljih** (enostarševske družine, izvenzakonske skupnosti, različnost v izobrazbeni in poklicni sestavi, življenje na podeželju, v mestu, raznovrstnost pričakovanj staršev in vzgojnih slogov itd.);
- podaljšuje se **ekonomska odvisnost** otrok in **bivanje pri starših**, tudi **infantilizacija**;
- **medgeneracijsko sodelovanje** in družinska **podpora**;
- **liberalizacija** vzgojnih slogov;
- **družina deluje kot skupina pritiska**, skupne strategije staršev in otrok v odnosu do različnih, tudi šolskih institucij
- itd.

Kandidati/kandidatke za vsako navedeno in utemeljeno/obrazloženo posebnost dobijo največ po 1,5 točke, skupaj največ 4,5 točke, za pomanjkljivo in neustrezno navedbo/obrazložitev pa ustrezno manj.

5. *Skupina strokovnjakov pri OZN je ob mednarodnem letu družine leta 1994 sprejela minimalno skupno oznako za družino. Navedite, kako so opredelili družino in kaj so s tako opredelitvijo poskušali poudariti. (3 točke)*

Kandidati/kandidatke navedejo minimalno skupno oznako družine po opredelitvi strokovnjakov OZN, in sicer: "**Družina je oseba ali skupina oseb, ki skrbi za otroka/e.**" (1 točka).

Kandidati/kandidatke dobijo še 2 točki, če izpostavijo dva od naslednjih poudarkov:

- bistvo družine, ki naj bi veljalo ne glede na kulturno raznovrstnost družinskega življenja, je **skrb za otroke**;
- poudariti so hoteli **pripravljenost za sprejemanje različnosti družin** v sodobnih družbah;
- **zavrniti so hoteli moralno večvrednost ali manjvrednost** katerekoli družinske oblike.
- z družino je razumljena **najmanj dvogeneracijska skupnost** odraslih in otrok ter skrb zanje.

6. *Družine v sodobnih zahodnih družbah v odnosu do otroka opravljajo več temeljnih funkcij. Navedite in kratko razložite dve. (2 točki)*

Kandidati/kandidatke v odgovoru lahko naštejejo funkcije: **reproduktivno, socializacijsko, ekonomsko in čustveno**. Za vsako ustrezno navedbo dobijo 0,5 točke, skupaj 1 točko, za kratko razlago ene navedbe še 0,5 točke, skupaj 1 točko. Kot pravilen odgovor šteje tudi, če kandidati/kandidatke navedejo **vzgojno funkcijo, funkcijo zaščite in zagotavljanja varnosti oziroma tudi statusno funkcijo**.

7. *Dezorganizacija družine je lahko tudi posledica razveze zakonske zveze. Ta ima za otroke lahko posebno hude posledice (glejte vir B). Kako je mogoče zmanjšati negativne posledice razveze za otroke? Kratko predstavite en primer. (2 točki)*

Kandidati/kandidatke v odgovoru predstavijo možnosti, ki blažijo negativne posledice razveze za otroka:

- posledice so tem manjše, **čim manjša je konfliktnost** med staršema;
- če se ohranjajo **trdne vezi med otrokom in drugimi bližnjimi sorodniki**;
- če otrok **ni edinec**;
- če otrok tudi po razvezi ohranja **pogoste stike z obema staršema**
- itd.

Kandidati/kandidatke dobijo za vsako ustrezno navedbo po 1 točko, za predstavitev (pojasnilo) pa še 1 točko.

III. DRUŽBENE SPREMEMBE

1. *Opreделите pojem družbene spremembe? (2 točki)*

Vsako **pomembnejše predružačenje oblik/vzorcev** družbenega ravnanja/delovanja/odnosov (1 točka). Pomeni tudi preoblikovanje/spremembo/predružačenje **vrednot, norm, simbolov, drugih kulturnih proizvodov** (1 točka, če navedejo vsaj dva izmed štirih elementov, sicer ustrezno manj).

2. *Kako imenujemo razlago družbenih sprememb, ki jo zagovarja avtor vira A? (1 točka)*

Evolucionistična razlaga. (1 točka)

3. *Kaj je za to vrsto razlag temeljno gibalno spreminjanja družb? (1 točka)*

Prilagajanje okolju. (1 točka)

4. *V kateri smeri potekajo spremembe v okviru Spencerjeve teorije in za kakšno vrsto evolucije gre v njegovi klasični teoriji? Pomagajte si z virom A. (3 točke)*

Od homogenega/enotnega/enostavnega/nediferenciranega (1 točka za vsaj eno od navedb) k heterogenemu/raznovrstnemu/zapletenemu/diferenciranemu (1 točka za vsaj eno od navedb). Gre za **unilinearno evolucijo** (1 točka).

5. *Kakšne vrste konflikt je v Marxovem historičnem materializmu osrednji dejavnik družbenih sprememb? Pomagajte si z virom B. (1 točka)*

Razredni boj. (1 točka)

6. *V okviru Marxove teorije pojasnite odnos človeka do okolja ter razvoj in protislovja, ki iz tega izhajajo. (4 točke)*

Človek ima **aktiven/dejaven odnos** do okolja (1 točka), poskuša obvladovati okolje/naravo s svojim **delom** (1 točka), iz tega izhaja **težnja po razvoju proizvodjalnih sil** (1 točka), ki prihajajo v nasprotje/protislovje/**konflikt s proizvodjalnimi odnosi** (1 točka).

7. *Zakaj so kritiki očitali Marxu ekonomski determinizem? (1 točka)*

Ker poudarja predvsem **ekonomske dejavnike** družbenih sprememb (1 točka).

8. *V čem se Dahrendofova teorija razlikuje od Marxove v pojmovanju konflikta in sprememb? Pomagajte si z virom C. (4,5 točke)*

Izvorov konfliktov in sprememb ne vidi le v ekonomiji (1 točka), ampak **v odnosih dominacije/nadrejenosti/podrejenosti** (1 točka), pri čemer se podrejeni **zavzemajo za spremembo**, nadrejeni za **ohranjanje obstoječega** (1 točka), kar je značilno za vse družbe (0,5 točke), **zavrača idejo komunizma** kot utopično (1 točka).

IV. KULTURA

1. *V katerem pomenu je razumljena kultura, ki se povezuje z gledališčem in literaturo? Pomagajte si z virom A. (1 točka)*

Umetnost/duhovno ustvarjanje/visoka kultura/elitna kultura. (1 točka)

2. *Pojem kulture je lahko razumljen še na druge načine. Navedite in kratko predstavite še dva od njih. (4 točke)*

Kandidati/kandidatke lahko navajajo in predstavijo:

- **obdelovanje** in/ali **vzgojanje** (naravnega okolja/zemlje; osebno oblikovanje ljudi in njihovih lastnosti; poljščine kot vzgojene rastline – kulture),
- **človeška ustvarjalnost** (duhovna in materialna) in njeni rezultati,
- **vrednotno opredeljevanje** človekovega ravnanja (dobro, zaželeno oz. lepo, estetsko se enači s kulturnim),
- kultura kot **način življenja** pripadnikov neke družbe (ideje, navade, kulturni vzorci, znanje, materialni izdelki itd.).

Kandidati/kandidatke dobijo za vsako ustrezno navedbo 1 točko, skupaj največ 2 točki; za kratko predstavitev vsake navedbe, iz katere je razvidno, da svoje navedbe pravilno/ustrezno razumejo, dobijo še 1 točko, skupaj največ 2 točki.

3. *Navedite dve vrsti kulture, ki sta opisani v viru B. (2 točki)*

Visoka kultura/**elitna kultura** (1 točka) in **množična kultura** (1 točka).

4. *Kratko predstavite značilnosti ene od obeh vrst kulture iz vira B. (3 točke)*

Elitna kultura: povezana je s kulturnimi vzorci, značilnimi za družbene elite (intelektualcev/intelektualne elite); praviloma za elitno-kulturni življenjski slog ni dovolj le materialno bogastvo/pripadnost najvišjim slojem po materialnih merilih, temveč zahteva tudi izobraženost in razgledanost njenih ustvarjalcev in potrošnikov. Pripisujejo ji visok status, povezuje se z udeležbo v umetniških dogodkih; vezana je na ustvarjalno delo, na vrednotenje/označevanje določenih oblik kulture kot višjih in vrednejših; uporablja visoka estetska merila; služi kot simbolni način označevanja ozkih krogov ljudi itd. (3 točke, če so v odgovor vključene tri značilnosti).

ali

Množična kultura: nasprotje elitni, vključuje proizvodnjo in potrošnjo estetsko/umetniško manjvrednih proizvodov, njena proizvodnja in potrošnja sta nujno povezani z delovanjem množičnih medijev, služi zabavi, pasivizira, namenjena je zabavi in pogosto se povezuje s propagando. Ker je množična, je tudi cenena in brez vsakršnih estetskih meril. Dosegljiva je vsakomur, zato je vključena v življenjske sloge nižjih socialnih slojev (3 točke, če so v odgovor vključene tri značilnosti).

Kandidati/kandidatke lahko svoj odgovor različno zastavijo, zato ocenimo njegovo vsebinsko ustreznost, celovitost in notranjo skladnost.

5. *Katere so pozitivne lastnosti množične kulture? Navedite tri in eno kratko predstavite. (2,5 točke)*

Kandidati/kandidatke lahko navajajo več možnih pozitivnih lastnosti:

- **razširjenost,**
- **dostopnost,**
- **cenenost,**
- ponuja nove, **posebne možnosti ustvarjanja**
- itd.

Za vsako ustrezno navedbo dobijo 0,5 točke, skupaj največ 1,5 točke, za ustrezno predstavitev ene navedene pa še 1 točko.

6. *Utemeljite pomembnost jezika v kulturi. V odgovor vključite dva argumenta. (3 točke)*

Kandidati in kandidatke lahko v svoji utemeljitvi uporabijo različne argumente o pomembnosti jezika, formalne in vsebinske:

- pogosto je **naveden kot najpomembnejša sestavina** kulture,
- omogoča **komunikacijo med pripadniki** neke kulture,
- omogoča **prenos in ohranjanje kulture** (kulturno reprodukcijo),
- ima **simbolno funkcijo** in predstavlja povezanost med člani skupnosti,
- je **znak pripadnosti** skupnosti oz. omogoča identifikacijo z njo,
- z jezikom se izraža in razvije **človeška zavest** (individualna in kolektivna)
- itd.

Za vsak ustrezno predstavljen argument dobijo 1,5 točke, skupaj za dva 3 točke. Če navajajo le dejstva in jih vsebinsko ne pojasnijo, dobijo za vsako navedeno pravilno dejstvo 0,5 točke, skupaj za dve 1 točko.

7. *V sodobnih družbah in kulturah se v jezikovni rabi pogosto oblikujejo številne jezikovne različice. Pojasnite dve okoliščini (dejavnika) njihovega oblikovanja. Pomagajte si z virom C. (2 točki)*

Kandidati/kandidatke lahko pojasnijo dve izmed naslednjih okoliščin (dejavnikov):

- **priseljenci/priseljenke** v novem okolju lahko uporabljajo "**kombinacijo**" obeh jezikov,
- pripadnost neki **poklicni skupini**,
- **pripadnost sloju**,
- pripadnost **starostni skupini**
- itd.